

Kahramanmaraş Depremleri Sonrası Afet Yönetiminde Sosyal Hizmet Uygulamaları¹

Social Work Practices in Disaster Risk Management the Kahramanmaraş Earthquakes²

Metin Gani TAPAN*

Öz

Türkiye deprem riski yüksek bir ülkedir. 2023 yılının Şubat ayında yaşanan Kahramanmaraş depremleri toplamda 11 ilde çok ciddi can ve mal kayıplarına neden olmuştur. Deprem gibi insan yaşamını çok boyutlu etkileyen afetlerin yönetimi, afet sonrası yapılacak çalışmaların niteliği ve sosyal hizmet uygulamalarının oldukça önemli olduğu bir kez daha anlaşılmıştır. Derleme niteliğinde yapılan bu çalışmada: afet ve afet yönetimi kavramsal olarak açıklanmış sonrasında ise deprem sonrası yapılan çalışmalar sosyal hizmet müdahale modeli üzerinden değerlendirilmiştir. Müdahale boyutunda sosyal yatırımlar, ekonomik katılım, politik güçlendirme ile insani yatırımlar başlıklarında güçlü yönlerin olduğu öte yandan bu alanlarda bazı hizmet boşluklarının olduğu görülmüştür. Bu bağlamda afet öncesi ve sonrasında yönelik sosyal politika uygulamalarının gözden geçirilmesi, mülteci/göçmenlere yönelik planlamanın yapılması önemlidir. Öte yandan afetlerde kullanılacak fonların oluşturulması, afetzedelerin hizmetlere erişiminde sosyal hizmet uzmanlarının savunuculuk yapmalarının aynı zamanda mağdurlara ve yardım profesyonellerine psikiyatrik destek sağlanmasına gereksinim olduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak sosyal hizmet uzmanlarının: depremzedelerin güvenli alanlarda yeni bir yaşam kurmalarına destek olmaları, kamu ve özel yardım kuruluşları ile müracaatçılar arasında köprü görevi üstlenmeleri, kamu ve özel destek kaynaklarının müracaatçılara eşit ulaştırılması için bilgi toplama ve kayıt çalışmalarını yürütmelerinin, yas terapisi ve psikolojik danışmanlık yapmaları son olarak kriz yönetimi rollerini üstlenmelerinin önemli olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afet yönetimi, deprem, sosyal hizmet uygulamaları

Abstract

Türkiye is a country with the high earthquake risk of earthquakes. The Kahramanmaraş earthquakes in February 2023 induced loss of life and property in eleven provinces in total. It has been considered that the quality of the work to be done after disasters and the social work practices are very important in disaster management, which affects human life in many dimensions, such as earthquakes. In this compilation study, disaster and disaster management is elaborated conceptually, and then the post-earthquake studies are evaluated were evaluated through the social work intervention model. In the intervention dimension, it has been observed that there are complications strengths in social investments, economic participation, political empowerment and human investments, while there are some lack of services in these areas. In this context, it is important to review the social policy practices before and after the disaster, and make arrangements for to plan for refugees/immigrants. On the other hand, it is understood that there is a need for the creation of funds to be used in disasters, the advocacy of social workers in the access of victims to services, and at the same time psychiatric support to victims and aid professionals. As a result, social workers should support earthquake victims to establish a new life in safe areas, act as a bridge between public and private aid organizations and clients, carry out information gathering and registration studies in order to provide equal distribution of public and private support resources to clients, provide grief therapy and psychological counseling. Finally, it was emphasized that it is important for them to take on crisis management roles.

Keywords: Earthquake, disaster management, social work practices

¹ 06.02.2023 (04.17 ve 13.24) tarihli Kahramanmaraş depremlerinde ihmaller sonucu yaşamını yitiren masumların yarım kalan aziz hatırlarına ithafen.

² Dedicated to the uncompleted memories of the victims who lost their lives as a result of negligence in the Kahramanmaraş earthquakes dated 06.02.2023 (04.17 and 13.24)

* Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, metingani@gmail.com, Orcid: 0000-0002-3595-140X

Giriş

Türkiye'de hem denizel hem de karasal ortamdaki faylara baktığımız zaman 1000'e yakın deprem üretme potansiyeli olan aktif fay olduğu görülmektedir. Bu fayların hepsi zamanı geldiği anda yıkıcı bir deprem olarak kendisini gösterebilmektedir. Bu sayıda aktif fayın olduğu bir ülkede deprem olmaması mümkün değildir (MTA, 2023). Türkiye için son 120 yıllık deprem istatistiğine bakıldığında yedi ve daha büyük depremlerin ortalama her altı yılda bir kez meydana geldiği görünmektedir (AA, 2023).

Türkiye konumu itibarıyla tarih boyunca birçok doğal afet yaşamış bir ülkedir. Özellikle de depremler Türkiye'de sıklıkla görülen bir tür doğal afet türüdür. Kahramanmaraş'ta 6 Şubat 2023 tarihinde 04.17 Pazarcık ve 13.24 Elbistan'da yaşanan depremler, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde toplam 11 ili derin bir biçimde etkilemiştir. Aynı zamanda artçı sarsıntılar halen yaşanmaya devam etmektedir.

6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan deprem sonrasında Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı 4. Seviye acil durum ilanı ederek Uluslararası yardım çağrısında bulunmuştur. Yapılan çağrı sonucunda Dünyanın birçok ülkesinden kamu ve özel sivil toplum kuruluşları Türkiye'ye gıda, barınma ve gıda dışı malzemeler göndermişlerdir. Aynı zamanda birçok ülke tarafından gönderilen sahra hastaneleri deprem bölgesinde faaliyete başlamıştır. Öte yandan Ülke içinde Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) başta olmak üzere kamu ve sivil toplum kuruluşları arama ve kurtarma faaliyetleri yürütmüşlerdir (AFAD, 2023).

Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye'de sürekli yıkıcı deprem riski bulunmaktadır. Bu nedenle de depreme hazırlıklı olmak öncelikle planlama gerektiren bir süreçtir. Türkiye için kent ve şehir planlaması daha önce hiç olmadığı kadar öne çıkan bir çalışma alanıdır. Belki de önümüzdeki 30 yıl ülke gündeminin en önemli gündemi deprem ve hazırlık çalışmaları olacaktır.

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın, Kahramanmaraş merkezli depremlerin yol açtığı ekonomik zarara ilişkin, Türkiye Deprem Toparlanma ve Yeniden İmar Değerlendirmesi Raporu yayımlandı. Kahramanmaraş merkezli depremlerin şiddet ve kapsadığı alan açısından yakın tarihte eşi benzeri olmayan bir felaket olduğu belirtildi. Depremler sonucunda 48 binden fazla insanın hayatını kaybettiği, yarım milyondan fazla binanın hasar gördüğü, iletişim ve enerji alt yapısının zarar gördüğü kaydedildi. Depremden etkilenen 11 ilin toplam nüfusunun 2022 yılı için 14 milyon 13 bin 196 kişi olarak kaydedildiği belirtilerek, "Deprem bölgesinde 1 milyon 738 bin 35 kişi geçici koruma kapsamında ikamet eden göçmen nüfustur. 2021 yılı verilerine göre 11 ili kapsayan afet bölgesinde 3,8 milyon kişi istihdamda olup, bölge istihdamının ülke istihdamı içerisinde payı yüzde 13,3'tür. Çalışanların 2,3 milyonu kayıtlı, 1,5 milyonu ise kayıt dışı çalışmakta. Afet bölgesi genelinde istihdamın kayıt dışılık oranı yüzde 39 seviyesinde. Bölgedeki toplam bina sayısı yaklaşık 2,6 milyon. Depremden etkilenen 11 ildeki konut sayısı 2022 yılı itibarıyla 5,6 milyon düzeyinde olup, Türkiye genelindeki toplam konut stoku içindeki payı yüzde 14,05 düzeyinde. Depremden etkilenen illerin 2021 yılında Gayri Safi Yurt İçi Hasıladan (GSYH) aldığı pay yüzde 9,8' olduğu belirtilmiştir (Trthaber, 2023).

Öte yandan depreme hazırlık çalışmaları kadar deprem sonrası sürecin de doğru yönetilmesi oldukça önemlidir. Sosyal hizmet mesleği, deprem sonrası süreçte ortaya çıkabilecek sorunların çözümünde önemli rol üstlenebilecek öneme sahiptir. Sosyal hizmet mesleğinin çok boyutlu yapısı kaynakların etkin kullanılması noktasında müracaatçıların hizmetlere eşit erişimini destekleyebilir. Sosyal hizmet uzmanları özellikle de kırılğan gruplara hizmetlerin sunulmasına aracılık edebilir.

Deprem sonrası sosyal hizmet uygulamaları hakkında Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında: 2011 Van depremi sürecinde bölgede yapılan sosyal hizmet uygulamalarına dair gözlemler sonucunda uzmanların müracaatçıların din, adet ve ihtiyaçlarını bilmesi ve bunlara saygılı davranması gerektiği bildirilmiştir (Yaman ve Akyurt, 2013). 1999 Marmara depremi, 2011 Simav ve Van depremi verileri incelenerek afette verilen tüm hizmetlerin tek elden yürütülmesi gerektiği ve medikal kurtarma ve sosyal hizmet çalışmalarının bir bütün olduğu (Emsal, 2014) vurgulanmıştır. Öte yandan 1999 Marmara depremi sonrası ciddi koordinasyon eksikliği/yetersizlik (Karataş, 2000) yaşandığı belirtilmiştir. 17 Ağustos 1999 Marmara depremi ile 2011 Van Depremi’nde psiko-sosyal hizmetlerin karşılaştırıldığı diğer bir çalışmada (Altun, 2016) sosyal yardımların yetersiz olduğu, kadınlar ve engellilerin özel ihtiyaçlarının yeterli ölçüde düşünülmediği, psiko-sosyal hizmetlerde istenilen seviyeye ulaşamadığı değerlendirilmiştir.

Ulusal literatür özetinden de anlaşılacağı üzere, afet yönetimi ve deprem sonrası sosyal hizmet müdahaleleri konusunda oldukça sınırlı sayıda derleme ya da kanıta dayalı çalışmanın olduğu görülmektedir. Bu nedenle Ulusal literatürdeki boşluğu doldurabilmek ve araştırmacılar, meslek elemanları ve okuyuculara rehber niteliğinde kaynak sunabilmek çalışmanın temel motivasyonudur. Çalışmanın yapılmasının diğer bir nedeni ise yazarın depremde olarak sosyal hizmet mesleğinin ‘savunuculuk’ rolü ile deprem sonrası sosyo-politik sürecin yapılandırılmasına katkı sağlamak istemesidir. Bu doğrultuda derleme niteliğindeki bu çalışmanın amacı: Türkiye tarihinin en büyük felaketlerinden birisi olarak gösterilen Kahramanmaraş depremleri sonrası yapılan çalışmaların sosyal hizmet odağında değerlendirilmesidir. Bu bağlamda afet sonrası yapılan uygulamalar sosyal müdahale modeli (Elliott, 2010) üzerinden değerlendirilmiş ve bazı müdahale önerileri sunulmuştur. Bu amaçla çalışma: afet ve afet yönetimi, afet yönetiminde sosyal hizmet müdahaleleri, sosyal hizmet bağlamında Kahramanmaraş depremleri sonrası yapılan çalışmalar ve sonuç/öneriler başlıkları altında dört bölümde sunulmuştur.

Afet ve Afet Yönetimi

Afet genel olarak, tehlikeli bir durum sonucunda bir bütün olarak savunmasızlık olarak tanımlanabilir. Savunmasızlık aynı zamanda birey, grup ya da toplumun afetlerin etkilerini önleme, hafifletme, hazırlık yapma yeteneklerini olumsuz yönde etkileyen çeşitli sonuçları bulunan koşullar anlamına gelmektedir (Bhatti, 2003, s. 58). Dolayısıyla afet yönetimi çok çeşitli sosyokültürel, ekonomik ve politik faktörlerle yakından ilişkilidir (Ariyabandu, 2003, s. 28).

Afet yönetimi meydana gelen afetlere hazırlanmak, etkilerini iyileştirmek ve risklerini azaltmakla ilgilidir. Hem bir afet durumunda acil müdahale hem de afet sonrasında toplumun yeniden inşasını içermektedir (Tan, 2009). Afet yönetimi çok çeşitli faktörlerle bağlantılı ve uzun bir süredir afetlerin neden olduğu sosyal ve ekonomik sorunlar üzerine ciddi tartışmalar yaşanmaktadır. Bu nedenle afet yönetimi kavramının detaylı biçimde açıklanması önemlidir. Bhatti (2003, s. 59) afet yönetimini: önleme, hazırlık, acil durum müdahalesi, iyileştirme ve hafifletme başlıkları altında yürütülmesi gereken bir süreç olarak tanımlamıştır. *Afet önleme*, bir afetin meydana gelmesini engellemek için alınan önlemleri içeren uygulamalar bütünü olarak tanımlanabilir. Ancak doğal afetlerin oluşmasını tam olarak önlemek, zararları azaltılabilir de mümkün değildir (Ahmed, 2013, s. 3).

Hazırlık, afet beklentisi ile uygun ve etkili önlemlerin daha öncesinde alındığı faaliyetleri kapsamaktadır. Bu eylemler: afet planlarını, müdahale ekiplerinin eğitimini, insan kaynakları, temel insani gereksinimler, finansal kaynakların hazırlanması, halk eğitim ve bilgi sistemlerinin kurulmasını içerir (Kreps ve ark., 2006, s. 19).

Acil durum müdahalesi: afetin hemen sonrasında, hayat kurtarmak ve yerleşim yerlerinin daha fazla zarar görmesini önlemek için yapılanlar da dahil olmak üzere gerçekleştirilen zorunlu hizmet ve faaliyetleri kapsar (Kreps ve ark., 2006, 22; Kapucu, 2008, 243). *İyileştirme:* afet yönetiminde afetin tahrip ettiği sosyo-ekonomik ve çevresel koşulların normale döndürülmesidir (Kapucu, 2008, s. 244). Bu çalışmalar, afetin etkilerinin en aza indirilmesi amacıyla yapılan faaliyetlerdir. İyileştirme ve etkilerin azaltılması yani hafifletme çalışmalarının birbiri ile yakın ilişkili olduğu görülmektedir. Kreps ve ark., (2006, s. 20) iyileştirme ve hafifletme çalışmalarını: kurtarma faaliyetleri, sosyal ve ekonomik rutinin yeniden tesis edilmesi, mağdurlara mali ve diğer hizmetlerin sağlanması ve ayrıca hasar görmüş binaların onarımı faaliyetleri başlıkları altında tanımlamışlardır.

Yukarı özetlenen planlama maddelerinden görüleceği gibi afet yönetimi birçok sosyopolitik bileşeni bulunan bir süreçtir. Bu nedenle Türkiye gibi ciddi deprem riski bulunan ülkelerde hazırlık faaliyetlerinin oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır. Afet yönetiminde önleme ve hazırlık faaliyetleri kapsamında sosyokültürel ve jeolojik özelliklerin göz önüne alındığı yapılaşma biçiminin benimsenmesi zorunluluk olarak değerlendirilebilir. Öte yandan Ulusal afet planlamasının tüm bileşenleri ile uygulanabilir nitelikte hazır bulundurulması önemlidir. Müdahale ekiplerinin sürekli olarak hizmet içi eğitim almaları ve eğitim kurumları müfredatında ise afetlere hazırlık ile sonrasında yapılması gerekenlerin daha geniş ölçüde ele alınmasının zorunlu olduğu düşünülmektedir.

Türkiye’de afetlerle mücadele, politika geliştirme, önleyici çalışmalar ve müdahale konusunda AFAD’ın yetkili olduğu: AFAD başkanlığına bağlı hizmet vermekte olan Deprem ve Risk Azaltma ve Afetlere Müdahale Genel Müdürlüğünün yasal mevzuat uyarınca birincil sorumlu olduğu bildirilmektedir (AFAD, 2023). Öte yandan kamu yararına çalışan özel kurum statüsünde faaliyet gösteren yandan Türk Kızılay’ının afete hazırlık çalışmalarını yürütmek, yurtiçi ve yurtdışında meydana gelen afet ve acil durumlara imkân, kabiliyet ve üstlendiği sorumluluklar çerçevesinde müdahalede bulunmak ve ihtiyacı olan kişilere yardım hizmetlerini ulaştırdığı bilinmektedir (Kızılay, 2023).

Afet sonrası iyileştirme faaliyetlerinin, kurtarma faaliyetlerinin tamamlanması sonrasında sosyal ve ekonomik koşulların iyileştirilmesine yönelik faaliyetleri içerdiği değerlendirilmektedir. Deprem sonrası süreçte enkazların kaldırılması, kamu kurumlarının faaliyetlerini kesintisiz sürdürmeleri, yaralıların tedavisi ile en önemli nokta depremzedelerin barınma gereksiniminin karşılanmasıdır. Aynı zamanda depremzedelere ekonomik destek sağlanması ve gıda ve gıda dışı yardımların düzenli olarak sağlanması diğer önemli bir müdahale basamağıdır.

6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş depremleri sonrası Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) başta olmak üzere diğer tüm bakanlıkların titizlikle acil durum müdahalesi ve iyileştirme faaliyetlerini yürütmekte oldukları görülmektedir. Aynı zamanda deprem sonrası müdahalede kamu ve STK’lar tarafından yapılan çalışmaların oldukça yetersiz olduğu yönünde bazı eleştiriler de bulunmaktadır.

Bu durumda son yaşanan deprem özelinde afet ve yönetimi alanında: önleme, hazırlık, acil durum müdahalesi, iyileştirme ve hafifletme gibi çalışmaların niteliği hakkında kanıta dayalı bilgilere çok acil gereksinim olduğu açıktır. Bu nedenle de deprem afetinin öncesi ve sonrasındaki durum hakkında multidisipliner çalışmalar yapılmasının zorunluluk olduğu görülmektedir. Bu önerinin politika yapıcılar tarafından dikkate alınması ve bilimsel araştırma sonuçlarına doğrultusunda siyaset üstü bir bakış açısı ile uygulamaya dönüştürülmesi önemlidir. Aksi takdirde binlerce insanın yaşamını yitirmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Afet Yönetiminde Sosyal Hizmet Müdahaleleri

Tarihsel süreç boyunca sosyal hizmet uzmanları afetler ve çatışmalar esnasında farklı sosyal hizmet müdahaleleri uygulamışlardır. 1871 Chicago yangını, San Francisco depremi ve 1906 yangını ve Dünya Savaşı sırasında ihtiyaç sahibi insanlar için acil durum hizmetlerinin sağlanması ile ilgilenmişlerdir (Zakour 1996, s. 13). Son dönemlerde çevresel felaketler ve iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı zorlukların üstesinden gelmek için sosyal hizmet teorileri ve uygulamalarının geliştirilmesi sıklıkla gündeme gelmektedir (Alston, 2013, s. 141).

Sosyal hizmet uzmanlarının afet müdahalesi ve iyileştirme süreçlerine katılımına ilişkin çok sayıda çalışma vardır (Araki, 2013, s. 24; Du Plooy ve ark. 2014, s. 65; Huimin ve ark. 2009, s. 32). Fakat afet yönetimi ve hazırlık planlamasına ilişkin az sayıda çalışmanın olduğu görülmektedir.

Elliott (2010)'un tanımlandığı şekliyle, afetlerde sosyal hizmet müdahalelerinin altında yatan değerler ve hedefler, aileler ve topluluklar için sürdürülebilir ekonomik refah ve güvenlik, sosyal adalet ve insan hakları ile insan refahı için bireysel ve toplumsal güçlendirmedir. Afetlere hazırlanırken her kuruluşun amaç ve değerleri başka alanlarda da kabul edilmektedir: İş sürekliliği yönetimine rehberlik eden uluslararası standartlar, kuruluşların kriz ve afetlere hazırlanırken amaçlarını ve temel hedeflerini bir başlangıç noktası olarak dikkate almaları gerektiğini vurgulamaktadır (ISO 22301).

Daha önce belirtildiği gibi, afet sosyal hizmeti müdahale modeli (Elliott, 2010, 8) güçlendirme yaklaşımına sahiptir. Bu nedenle, toplumların sosyoekonomik yapılarının dinamiklerinin sosyal sorunlara neden olduğunu varsayan yapısal sosyal hizmet bakış açısı ile (Mullally, 1997, s. 12) tutarlıdır.

Sosyal hizmet müdahalelerinin sosyal değişimi kucaklayabilmesi ve savunmasızlığın temel nedenleri ile dinamik baskıları azaltmada etkili olduğu bilinmektedir. Yapısal sosyal hizmet ilericidir ve eleştirel sosyal teoriye dayanmaktadır. Sosyal hizmet, bireyler ve yapılar arasında ikili bir role sahiptir. Yapısal sosyal hizmet boyutu ile çalışma düzeylerinin birbirini etkilemesi nedeniyle hem müracaatçı merkezli mikro düzeyde sosyal çalışmaya hem de mezzo ve makro düzeyde çalışmaya ihtiyaç vardır (Mullally, 1997, s. 108-134). Sosyal hizmet uzmanları bireyler, gruplar ve topluluklarla yaptıkları çalışmalarda savunmasız grupların ihtiyaçları hakkında hayati bilgiler edinirler. Aynı zamanda, politikaları etkileyebilmek için bu bilgiler hayati öneme sahiptir (Pohjola, 2011, s. 12).

Afetlerde sosyal hizmet modeli, birey ile sosyal çevre arasındaki uyumu vurgulayan sistemik yaklaşımını kabul etmektedir (Elliott, 2010, s. 7). Sistem yaklaşımı bireyselleşme ve psikolojik bakışı vurgulamayan, sosyal çevrede insanlar ve sistemler arasındaki etkileşime odaklanan uygulama olarak anlaşılmaktadır (Payne, 2005, s. 142, 157). Sistem yaklaşımında sosyal hizmetin gücü bireyler, gruplar ve topluluklar arasındaki bağlantılarla çalışmaktır. Müdahale sadece müracaatçıya değil, müracaatçı ile ilişkili diğer insanlara ve sistemler “çevresi içinde birey” den oluşmalıdır. Sosyal hizmetin temel işlevleri; müracaatçıların problem çözme kapasitelerini geliştirmek, insanları toplumsal kaynak sistemleri ile ilişkilendirmek ve aralarındaki etkileşimi kolaylaştırmak, sosyal politikanın geliştirilmesine katkıda bulunmak, finansal kaynak sağlamak ve kurumsal hizmetlerin kontrolüne katkı sağlamaktır (Pincus ve Minahan, 1973, s. 15-33).

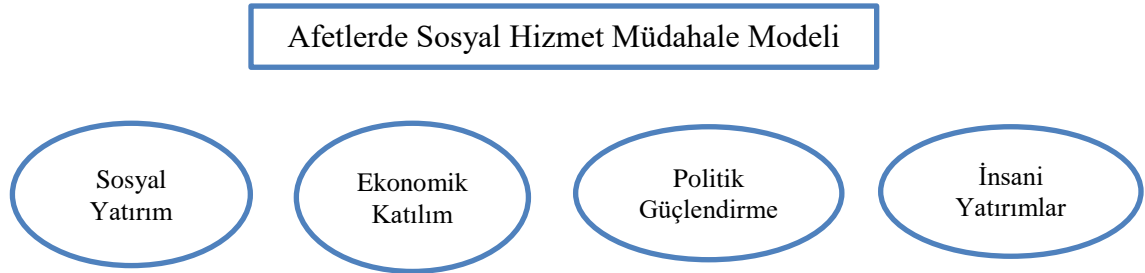
Elliott (2010)'a göre sosyal yatırımlar, ekonomik katılım, politik güçlendirme ve insani yatırımlar afet yönetimi bağlamında sosyal hizmetin temel müdahaleleri aşamalarıdır. Sosyal yatırımlar kapsayıcı olması ve bütün müracaatçılar için eşit fırsatlar sunması bakımından hizmetlere erişimi en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan müdahalelerdir. Sosyal yatırım müdahale örnekleri arasında su ve sanitasyon gibi temel gereksinimlerin sağlanması, maddi yardım ve son derece savunmasız gruplar için özel destek programlarını kapsamaktadır.

Öte yandan sosyal sermaye oluşturabilmek, ihtiyaç sahibi tüm müracaatçıların hizmetlere eşit erişimi temel prensibi odağında sosyal yatırımların temel hedeflerinden birisidir. Sosyal hizmet müdahalesi ekonomik katılımı ve ekonomik açıdan müracaatçıların durumlarının iyileştirilmesini destekleyen müdahale biçimleridir. Kısa ve uzun vadeli gereksinimler için finansal kaynak yaratma ve mikro kredi desteği sağlanması diğer müdahale örnekleridir (Elliott, 2010, s. 8).

Deprem afeti sonrasında kamu ya da özel fonlardan sağlanan sosyal yardımlar ekonomik katılım müdahalesine örnek olarak gösterilebilir. Diğer bir müdahale aracı olarak politik güçlendirme marjinalize edilmiş insanların güçlendirilmesini, savunmasız grupların haklarının savunulmasını, yerel, bölgesel ve merkezi düzeyde hükümetle iyi ilişkiler kurulmasını ve depremden etkilenenler için mağdur statüsünün tanımlanmasını içerir. Öte yandan bir müdahale türü olarak insani yatırımlar psikososyal destek gibi sosyal hizmetin belki de en iyi bilinen ve uygulanan görevlerini oluşturmaktadır (Elliott, 2010, s. 12).

Çalışmanın bundan sonraki aşaması, afetlerde sosyal hizmet müdahaleleri (Elliott, 2010) önerdiği kavramsal müdahale modeli Şekil 1'de açıklanmıştır.

Şekil 1: Afetlerde sosyal hizmet müdahale modeli (Elliott, 2010).

Afetlerde sosyal hizmet müdahale modeli her bir başlık altında: zarar azaltma, afetlere hazırlıklı olma, afetlere yanıt ve iyileştirme alt başlıkları altında yapılabilecek faaliyetler biçiminde aşağıda açıklanmıştır.

Sosyal yatırım: zarar azaltma, sosyal sermayenin inşası yoluyla insani savunmasızlığın azaltılmasıdır. Afetlere hazırlıklı olma: su ve hijyen malzemeleri gibi temel gereksinimlerin kısa ve uzun vadeli olarak temin edilmesini içeren çalışmalardır. Afetlere yanıt: özellikle savunmasız gruplar için özel programlar oluşturulmasını içeren çalışmalardır. İyileştirme: sosyal politikaların iyileştirme düzenlemelerinin değerlendirilmesidir.

Ekonomik Katılım: zarar azaltma, afetlerin neden olduğu maliyetlerin azaltılmasına yönelik kısa ve uzun süreli destek paketlerinin sağlanmasını içermektedir. Afetlere hazırlıklı olma, afetlerde kullanılması öngörülen fonların hazır bulundurulmasıdır. Afetlere yanıt, ülke dışından yardım taleplerinin kabul edilmesidir. İyileştirme, depremzedelerin yerel ekonomik faaliyetlere ve işgücü piyasasına katılımlarının sağlanmasıdır.

Politik Güçlendirme: zarar azaltma, afetzede ve diğer savunmasız grupların ayrımcılık ve sosyal dışlanma yaşamalarının önlenmesi amacıyla savunuculuk yapılmasıdır. Afetlere hazırlıklı olma, kamu kurumları ile yasal çerçevede etkili iletişimin kurulmasıdır. Afetlere yanıt, afetzedelerin hizmetlere erişimleri ve güncel durumlarının tanımlanması işlemleridir. Bu aşama, durum tespit süreci olarak ta tanımlanabilir. İyileştirme, kamu yardımlarının daha işlevsel olması için afetzedelerin karar verme süreçlerine katılımlarının sağlanmasıdır.

İnsani Yatırımlar: zarar azaltma, birey ve ailelerin yılmazlığının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Afetlere hazırlıklı olma, stres yönetimi eğitimlerinin eğitim

kurumlarında verilmesidir. Afetlere yanıt, afetzedelerin tepkilerinin klinik değerlendirmesi ve post travmatik stres bozukluğu tedavilerinin yapılması çalışmalarını ifade eden aşamadır. Bu aşama da yardım edenlere de yardım edilmesi diğer önemli çalışma başlığıdır. Aynı zamanda aile birleştirme işlemlerinin yapılması afetlere yanıt faaliyetleri olarak sıralanabilir. İyileştirme, klinik değerlendirme ve müdahale sürecinde: klinik hizmetlere havale, klinik değerlendirme ve psikososyal teröpotik müdahaleleri kapsamaktadır.

Deprem afeti sonrası sosyal hizmet müdahale modelinin (Elliott, 2010) sosyal, ekonomik, politik ve insani yatırım hizmetlerini kapsadığı görülmektedir. Her bir başlık sosyal hizmet mesleğinin temel değerleri ile yakından ilişkilidir. Deprem afetinin insan yaşamını çok derinden etkilemesi nedeniyle sorun alanlarına yönelik müdahale de çok boyutluluk öne çıkmaktadır. Bu durum sosyal hizmet müdahale boyutunda alanda çalışan uzmanların bilgi, beceri ve mesleki değerleri uygulamalarına aktarabilmelerinin önemli olduğu anlamına gelmektedir.

Öte yandan son yaşanan deprem afetinin sonuçlarından da anlaşılabilceği gibi müdahale çalışmaları için belirtilen önerilerin her bir basamağının yasal mevzuat ile belirlenmesi önemlidir. Bu nedenle deprem gibi büyük afetler sonrasında yapılan çalışmalarla ilgili Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının faaliyetlerinin niteliği ön plana çıkmaktadır.

Sosyal Hizmet Bağlamında Kahramanmaraş Depremi Sonrası Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de afet ve sonrasındaki süreç ile ilgili yetkili kuruluş olan AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) deprem sonrası birçok ilde görev yapan personel ve ekipmanları afet bölgesine sevk etmiştir. Arama kurtarma faaliyetlerine hızlı bir biçimde başlanılmış öte yandan depremedelerin gıda, gıda dışı gereksinimleri ve barınmaları için çadır türü malzemelerin de hızlı bir biçimde bölgeye sevk edildiği görülmüştür. Deprem 11 ili ve kırsal alanları etkilediğinden Türkiye’deki tüm bakanlıkların yerel teşkilatları kendi görev yetki alanlarına giren çalışmalara hızlı bir biçimde başladıkları iletişim kanallarından öğrenilmiştir.

Genel olarak deprem sonrası yapılan çalışmaların Elliott (2010)’un önerdiği afetlerde sosyal hizmet müdahale modeli alt başlıkları üzerinden (sosyal yatırımlar, ekonomik katılım, politik güçlendirme ve insani yatırımlar) değerlendirilmesinin kavramsal açıdan uygun olduğu söylenebilir.

Öncelikle sosyal yatırım boyutunda: Deprem bölgesine su ve hijyen malzemelerinin temininde ulaşım ve lojistik olanaklarına bağlı gecikmelerin yaşandığı görülse de ulaştırıldığı bilinmektedir. Savunmasız gruplar olarak değerlendirilen (engeli bireyler, yaşlılar, çocuklar, etnik azınlık gruplar, akıl hastaları, evsizler, mülteciler) gruplar arasında kurum bakımında kalan engelliler, çocuklar ve yaşlıların farklı illerde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı kurumlara sevk edildiği öğrenilmiştir. Mültecilerin farklı illere nakilleri ya da destek çalışmalarına ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ayrıca afet sonrası sosyal politika uygulamalarının değerlendirilmesine yönelik çalışmalara gereksinim olduğu açıktır.

İkinci boyut ekonomik katılım alanıdır. Zarar azaltma boyutunda depremedelere bazı ekonomik destekler sağlandığı görülmektedir. AFAD tarafından taşınma desteği, kira desteği, hafif hasarlı konutlara hane bazlı ödeme yapıldığı bildirilmektedir. Afetlere hazırlık boyutunda ise afet zamanlarında kullanılacak fonların hazırlanması önerilmektedir. Bu kapsamda, afet fonlarının miktarı ve niteliği hakkında yeterli bilgi edinilememiştir. Afetlere yanıt boyutunda ülke dışından başta Dünya Bankası olmak üzere farklı Ülkelerden finansal destek talep edilmiştir. İyileştirme alt alanında, depremedelerin yerel ekonomik faaliyetlere ve işgücü piyasasına katılımlarının sağlanmasının bölgedeki inşaat faaliyetlerinin başlaması ile eş zamanlı olabileceği düşünülmektedir.

Üçüncü müdahale boyutu politik güçlendirmedir. Bu boyutta, afetzede ve diğer savunmasız grupların ayrımcılık ve sosyal dışlanma yaşamalarının önlenmesi amacıyla savunuculuk yapılmasına gereksinim olduğu açıktır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından afetzedelerin hizmetlere erişimleri ve güncel durumlarının tanımlanması işlemleri halen devam etmektedir. Aynı zamanda müracaatçıların hizmetlere eşit erişimleri konusunda bazı sorunlar yaşandığı iletişim kanallarında dile getirilmektedir.

Son müdahale boyutu ise insani yatırımları kapsamaktadır. Zarar azaltma boyutunda, depremzedelerin yılmazlığını artırmak amacıyla siyasi liderler, sanatçılar ve toplum liderleri bölgeye ziyaretlerde bulunmaktadır. İnsani yatırımlar boyutunda stres yönetimi eğitimleri gibi çalışmaların eksik olduğu söylenebilir. Afetzedelerin klinik değerlendirmesi ve post travmatik stres bozukluğu tedavilerinin yapılması, profesyonellere destek sağlanması çalışmalarına ağırlık verilmesine gereksinim olduğu görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan iki büyük deprem 11 ili çok ciddi biçimde etkilemiştir. Deprem sonrası Türkiye genelinden Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Kızılay, kolluk kuvvetleri ve Belediyelere ait ekipler deprem bölgesine hızlı bir biçimde ulaşmışlardır. Öncelikle arama ve kurtarma faaliyetleri, depremden sağ ya da yaralı kurtulanlar için tıbbi müdahalenin yanı sıra temel yaşam gereksinimlerinin ulaştırılması deprem sonrası yapılan müdahaleler biçiminde sıralanabilir.

Deprem sonrası yapılan çalışmalar bir bütün olarak ele alındığında: afetlerde sosyal hizmet müdahaleleri modeli (Elliott, 2010) ile örtüşen uygulamaların olduğu, öte yandan sosyal yatırımlar, ekonomik katılım, politik güçlendirme ve insani yatırımlar boyutunda bazı hizmet boşlukları olduğu görülmektedir. Türkiye sürekli deprem riski ile karşı karşıyadır, bu nedenle de mevcut sosyal hizmet müdahalelerinin niteliğinin değerlendirilmesi önemlidir. Öte yandan yükseköğrenim düzeyinde sosyal hizmet müfredatında afet müdahale içeriklerine yer verilmesinin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda, afet ve sonrası sürecin yapılandırılmasında kanıta dayalı araştırmalar ve dünyadaki iyi uygulama örneklerinin alan uzmanlarınca değerlendirilmesi ile konunun siyaset üstü bakış açısı ile ele alınmasının çok önemli olduğu söylenebilir.

Türkiye’de sosyal hizmetlerin sunumu ile ilgili öne çıkan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının deprem sonrasında çoğunlukla psikososyal destek hizmetlerini yürüttüğü bilinmektedir. Sosyal hizmet müdahaleleri yalnızca psikososyal destek hizmetlerinin sunumu değil aynı zamanda sosyal yatırım, ekonomik katılım, politik güçlendirme ve insani yatırım alanlarındaki müdahalelerdir (Elliott, 2010). Bu bağlamda, son yaşanan deprem ilgili bakanlığın afet öncesi ve sonrası hizmetlerinin değerlendirilmesi için bir fırsat olabilir.

Sonuç olarak Türkiye’de afet sonrası sosyal hizmet müdahalelerinin planlanması ve uygulanmasında aşağıda özetlenen beş maddenin göz önünde bulundurulmasının yararlı olabileceği düşünülmektedir;

Sosyal hizmet uzmanları: incinebilir grupların güvenli alanlara yerleştirilmeleri ve onların günlük yaşamlarını yeniden kurmalarına yardım edebilir,

Kamu ve özel destek kaynaklarının müracaatçılara eşit ulaştırılması için bilgi toplama ve kayıt işlemlerinin yürütülmesi ile saha çalışmalarına aktif katılım sağlayabilirler,

İnsani yardım kuruluşları ve kamuya ait yardım organizasyonları arasında bağlantı kurulması yoluyla müracaatçılara hizmetlerin kesintisiz ulaştırılmasını sağlayabilirler,

Depremzedelere yas terapisi ve danışmanlık hizmetleri yürütebilirler,

Sosyal hizmet uzmanları afet sonrası çalışmalarda müracaatçılarla kamu görevlileri arasında sorunlar yaşandığında sosyal hizmetin etik ilkelerine uygun bir sorumlulukla denge unsuru olabilirler. Aynı zamanda kriz yönetimi ve sorun çözümüne katkıda bulunma rolü afet sonrası sosyal hizmet müdahaleleri olarak sıralanabilir.

Kaynakça

- AA (2023). Kahramanmaraş depremleri neden bu kadar yıkıcı oldu? <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-kahramanmaraş-depremleri-neden-bu-kadar-yıkici-oldu/2817774> (Erişim Tarihi 14.03.2023).
- Alston, M. (2013) Environmental Social Work: Accounting for Gender in Climate Disasters. *Australian Social Work* 66(2), 218–233.
- Altun, F. (2016). Afetlerde psikososyal hizmetler: Marmara ve Van depremleri karşılaştırmalı analizi. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8-9), 183-197.
- Araki, C. (2013) Earthquake and disaster response in the Japanese Community: A strengths and community perspective. *Journal of Social Work in Disability & Rehabilitation*, 12(1-2), 39–47
- Ariyabandu, M. M. (2003). “Brining together Disaster and Development – Concepts and Practice, Some Experiences from South Asia.” In Pradeep Sahni and Madhavi Malalgoda Ariyabandu (Eds.), *Disaster Risk Reduction in South Asia*. New Delhi: Prentice-Hall of India.
- AFAD (2023). <https://www.afad.gov.tr/teskilat-semasi>
- Bhatti, A. (2003). “Disaster Risk Reduction through Livelihood Concerns and Disaster Policy in South Asia.” In Pradeep Sahni and Madhavi Malalgoda Ariyabandu (Eds.) *Disaster Risk Reduction in South Asia*. New Delhi: Prentice-Hall of India.
- CNN (2023). Sayfanın başlığı <https://www.cnnturk.com/turkiye/35-gun-depremde-olu-sayisi-ne-kadar-oldu-guncel-yarali-sayisi-kac-hangi-ilde-kac-bina-yikildi-kac-kisi-oldu>.
- Du Plooy, L. & Harms, L. & Muir, K.& Martin, B. & Ingliss, S. (2014), ‘ ‘Black Saturday’ and its Aftermath: Reflecting on Post disaster Social Work Interventions in an Australian Trauma Hospital’, *Australian Social Work*, 67(2), 274-284.
- Emsal, İ. (2014). Türkiye’de sosyal hizmet ve medikal kurtarma açısından Yalova, Van ve Simav depremlerinin incelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (41).
- Huimin, B. & Kenan, W. & Hua, F. & Qiongwen, Z. (2009). A study of social workers’ involvement in the relief and reconstruction efforts following the 5.12 Wenchuan earthquake. *China Journal of Social Work*, 2(3), 211–219.
- ISO (22301). <https://www.nqa.com/medialibraries/NQA/NQA-Media-Library/PDFs/NQA-ISO-22301-Implementation-Guide.pdf>
- Kreps, Gary A. et al. (2006). *Facing Hazards and Disasters: Understanding Human Dimensions*. Washing, D.C: The National Academies Press.
- Kapucu, N. (2008). “Collaborative emergency management: better community organizing, better public preparedness and response”. *Disasters*, 32, 239-262.
- Karataş, K. (2000). “A Brief Evaluation on Disaster Policy in Türkiye,” *Trauma Treatment Professionals’ Training* (Ed.) B. Tufan, A. Aktaş ve V. Duyan (Ankara, SHY).

- Kızılay (2023). <https://afetyonetimi.kizilay.org.tr/UI/doc/raporlar/2021.pdf>
- MTA (2023). <https://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/deprem>
- Tan, N. T. (2009). Disaster Management: Strengths and Community Perspective. *Journal of Global Social Work Practice*, 2(1)
- Trthaber (2023). <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/depremlerde-2-trilyon-lira-zarar-meydana-geldi-753900.html>
- Yaman, Ö. M., & Akyurt, M. A. (2013). Sosyal hizmete kültürel yaklaşım: 2011 Van depremi örneği. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(26), 105-144.
- Zakour, M. J. (1996) Disaster Research in Social Work. *Journal of Social Service Research* 22(1/2), 7–25.

Expanded Summary

Turkey is a country that has undergone many earthquakes throughout its history. The Kahramanmaraş earthquakes that took place on 06.02.2023 caused serious loss of life and property in eleven provinces in total. This situation has serious social and economic consequences. The precautions before and after such serious disasters has become a very important agenda. This study was conducted because there are few studies in the national archives in which the pre- and post-earthquake period is evaluated in the focus of social work.

In the first part of the study, disaster management is elaborated conceptually. Disaster management is evaluated subcategorized as of prevention, preparedness, emergency response, recovery and mitigation. It is not possible to prevent natural disasters completely, but the preparation stage is very important. The preparation phase includes disaster plans, training of response teams, human resources, basic human needs and preparation of financial resources, establishment of public education and information systems. Emergency response covers essential services and activities performed immediately after the disaster, including those undertaken to save lives and prevent further damage to settlements. After the earthquake recovery and mitigation activities include: rescue activities, restoration of social and economic routine, provision of financial and other services to victims, as well as repair of damaged buildings.

As it can be inferred from the last earthquake, there is an urgent need for evidence-based information on the nature of activities such as prevention, preparedness, emergency response, recovery and mitigation in the field of disaster and management in Turkey. These studies are of critical importance for a reliable evaluation of national capacity.

The second part is social work interventions in disasters. Social work profession workers are a profession that works directly with problems that affect human life in many dimensions for more than a century. The basic values of the social work profession guide the management of the pre-disaster and post-disaster process. Professional intervention is important, especially in terms of clients' access to services. Post-earthquake studies resulted in evaluated social investments, economic participation, political empowerment, and

humanitarian investments through the social work response model in disasters proposed by Elliott (2010).

The observations made as a result of the earthquake, it was determined that in the dimension of social investment. Water, hygiene and other basic needs were provided, and the evacuation of vulnerable groups in institutional care. It was observed that there was no evacuation or different practices related to immigrants only. In addition, there is a need to evaluate post-disaster social policy practices.

It is considered that some economic support is provided to earthquake victims in the dimension of mitigation. In the dimension of disaster preparedness, it is recommended to prepare the funds to be used in disaster times and to share them with the public. In the rehabilitation sub-area, studies are required ensure the participation of earthquake survivors in local economic activities and labour market.

Another phase is political empowerment. In this dimension, advocacy should be made in order to prevent the victims and other vulnerable groups from experiencing discrimination and social exclusion. The data show that that some earthquake victims do not have equal access to services in the post-earthquake period. In this situation, it is important for social workers to advocate.

The last intervention dimension includes human investments. High-level public officials, the politicians and the artists regularly visit the region for psycho-social support. It is important that studies such as stress management training in the dimension of human investments are lacking, clinical evaluations of earthquake victims and initiation of post-traumatic stress disorder treatment.

It is considered that the post-earthquake studies have overlapping aspects with the social work model in disasters suggested by Elliott (2010). In addition, it can be said that there are some lack of services in the dimensions of social investments, economic participation, political empowerment and human investments. There is a constant risk of earthquakes in Turkey. For this reason, the last earthquake may be a milestone for the evaluation of the quality of existing social work interventions and social policies. As a concluding remark, the pre-disaster and post-disaster process needs to be restructured by excluding it from political discussions with evidence-based research and examples of good practice in the world.

It is known that the Ministry of Family and Social Services, which prominent in the provision of social services in Turkey, mostly carries out psychosocial support services after the earthquake. Social work interventions are not only the delivery of psychosocial support services, but also interventions in the areas of social investment, economic participation, political empowerment and human investment (Elliott, 2010). In this context, the recent earthquake may be an opportunity to evaluate the pre-disaster and post-disaster services of the responsible ministry. As a result, it is supposed that it may be beneficial to consider the following five items in the planning and implementation of post-disaster social work interventions in Turkey;

Social workers can help vulnerable groups relocate to safe spaces and rebuild their daily lives,

They can actively participate in field studies by carrying out information collection and registration processes in order to distribute public and private support resources equally to the applicants,

They can ensure uninterrupted delivery of services to clients by establishing links between humanitarian aid organizations and public aid organisations,

They can provide grief therapy and counselling services to earthquake victims,

Social workers can be a balancing factor with responsibility in accordance with the ethical principles of social work when there are problems between clients and public officials in post-disaster work. Besides this, the role of crisis management and contributing to problem resolution can be listed as post-disaster social work interventions.